

Sp.

35. Tillaga til þingsályktunar

um ráðstafanir til þess að takmarka íslenzkt vinnuafli í þjónustu brezka og ameríska setuliðsins á Íslandi.

Flm.: Jörundur Brynjólfsson, Einar Árnason, Bjarni Ásgeirsson,
Helgi Jónasson, Páll Hermannsson.

Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina að leita samninga við stjórnir Stóra-Bretlands og Bandaríkjanna um hæfilega takmörkun á íslenzku vinnuafli í þjónustu setuliðsins hér á landi og um tilhögun vinnunnar, hvort tveggja með hliðsjón af verkafólksþörfum íslenzkra atvinnuvega. Enn fremur að verkafólksráðningum til setuliðsins verði komið í það horf, að vinnumiðlunarskrifstofur undir stjórn framfærslumálanefndar ríkisins annist eftirleiðis allar fólksráðningar í setuliðsvinnu.

Greinargerð.

Þegar Ísland hafði verið hernumið í um það bil þrjú mánuði, fóru að hefjast hér allmiklar framkvæmdir á vegum brezka setuliðsins, sem tóku til sín talsvert af íslenzku verkafólki. Síðari hluta árs 1940 munu íslenzkir verkamenn í þjónustu brezka setuliðsins hafa verið nokkuð á annað þúsund á öllu landinu, þar með taldir fagmenn. Um þetta liggja þó ekki fyrir nákvæmar skýrslur. Aftur á móti hefur farið fram athugun á því, hve margt Íslendinga vann beinlínis í þjónustu setuliðsins á fyrstu níu mánuðum þessa árs. Þessi athugun er byggð á skýrslum þeim, er brezka vinnumiðstöðin hér í bænum hefur gefið vinnumiðlunarskrifstofunni í Reykjavík og nefnd þeirri, er samkvæmt tilmælum ríkisstjórnarinnar hafði eftirlit með ráðningum verkamanna í setuliðsvinnuna yfir tímabilið maí til ágúst s.l. Þetta yfirlit nær yfir allt landið og hljóðar svo:

Janúarlok	1123	verkamenn og iðnaðarmenn.		
Febrúarlok	1310	—	—	—
Marzlok	1525	—	—	—
Aprillök	2020	—	—	—
Maílok	2873	—	—	406 iðnaðarmenn
Júnílok	2895	—	—	355 —
Júlílok	2237	—	—	540 —
Ágústlok	2390	—	—	600 —
Septemberlok	2644	—	—	656 —

Það skal tekið fram, að fyrstu fjóra mánuði ársins eru aðeins taldir í yfirlitinu þeir verkamenn og iðnaðarmenn, er unnu undir brezkri verkstjórn í þarfir setuliðsins, en ekki hinir, er unnu hjá einstökum mönnum, sem tekið höfðu að sér stjórn og umsjón á einstökum verkum fyrir setuliðið. Aftur eru allir slíkir verkamenn taldir með í yfirlitinu mánuðina maí til september.

Yfirlitið sýnir, að í september 1941 eru 3300 verkamenn og iðnaðarmenn beinlínis í þjónustu setuliðsins, og má þó telja vafasamt, að allt sé tilgreint. Sennilega er þessi tala orðin mun hærri nú, því að vitað er, að brezka vinnumiðstöðin hér vildi í októberbyrjun s. l. fá nokkur hundruð verkamenn til viðbótar og hefur vafalaust

tekizt það að einhverju leyti. Er því líklegt, að nú sé beinlínis í þjónustu setuliðsins hátt á fjórða þúsund manns.

Þá er í þessu sambandi vert að minna á það, sem kalla mætti hina óbeinu vinnu hjá setuliðinu og stöðugt fer vaxandi. Þar til má telja þvott á fatnaði setuliðsmanna, sem að mestu mun fara fram á íslenskum heimilum. Þá hefur mikill fjöldi nýrra veitingastaða verið opnaður, sem byggja rekstrarafkomu sína eingöngu á veru setuliðsins hér. Alls konar smáíðnaður hefur einnig risið upp, sem á tilveru sína að mestu eða öllu leyti undir sölumöguleikum meðal setuliðsmannanna. Þá er fjöldinn allur af fólksbifreiðum við akstur í þarfir setuliðsins, umfram það, sem talið er í yfirlitinu hér að framan, og hefur þetta einnig dregið til sín verulegan hluta af vinnuafli frá íslenskum framleiðslustörfum. Þannig mætti lengi telja.

Erfitt er að gera sér grein fyrir, hve stór sá hópur karla og kvenna er, sem þannig vinnur óbeinlínis í þjónustu setuliðsins, en vafalaust er þar um hundruð og þó íremur þúsundir manna að ræða.

Ef lítið er á annað heldur en hina liðandi stund, er öllum hugsandi mönnum það ljóst, hve stórhættulegt það er fyrir íslensku þjóðina, menningarlega og fjárhagslega skoðað, að þúsundir af íslensku verkafólki, körlum og konum, hópist í óarðgæfa atvinnu, sem víst er, að hættir fyrir eða síðar, skyndilega og fyrirvaralaust, en vanrækir og yfirgefur jafnframt sína eigin bjargræðisvegi. Hætt er við, að þjóðfélagið verði varbúið því að sjá þessum stóra hópi farborða atvinnulega, þegar setuliðsvinnan hættir, ef atvinnuvegir landsmanna til lands og sjávar hafa verið vanræktir og þeir þess vegna farið í niðurlægingu. Það getur jafnvel komið fyrir, að öflun íslenskra matvæla takmarkist svo af þessum ástæðum, að til fullkominna vandræða geti horft, ef t. d. siglingar teppast eða torveldast verulega. Það er enginn vafi á því, að setuliðsvinnan hefur nú þegar þrengt svo mjög að íslenskum atvinnuvegum, að hætta er sýnileg fram undan, ef ekkert er að gert. Það er vitað, að sveitirnar eru nú orðnar svo snauðar af fólki, að ekki er unnt að anna nauðsynlegustu heimilisstörfum. Þess munu jafnvel nokkur dæmi, að nokkrir bændur hafi fargað af bústofni sínum af þeirri ástæðu, að ekkert fólk fékkst til þess að hirða hann og nytja. Smáútvegurinn í sjóþorpum og kaupúnum er að dragast saman af sömu ástæðum. Fregnirnar um hátt kaup í setuliðsvinnunni í Reykjavík og grennd freistar sjómanna til þess að setja skip sín í naust og fara í Bretavinnu. Loks má telja, að iðnaðurinn í landinu sé þegar búinn að missa mikið af sínum starfskröftum til setuliðsins. Og margt bendir á, að þessi þróun sé ekki búin að ná hámarki sínu enn þá. Enn er ekki sýnilegt, að neitt sé að draga úr framkvæmdum brezka setuliðsins hér. Ýmis rök benda því til, að vinnan hjá setuliðinu eigi enn eftir að vaxa að mun, og þá um leið áhrif hennar til rýrnunar á íslenskt atvinnulíf. Í sambandi við þetta mál verður ekki hjá því komizt að vekja athygli á því, að tilhögun setuliðsvinnunnar hefur nú í seinni tíð átt mjög sterkan þátt í því að draga verkamenn að henni meira en eðlilegt virðist í fljótu bragði. Fá t. d. þeir, er umsjón hafa með vinnunni fyrir setuliðið, ákveðinn hundraðshluta af vinnulaununum og hafa þess vegna hagsmuni af því að geta skilað sem hæstum vinnulista að krónutölu. Fyrir þá skiptir vitanlega engu máli, þótt sú krónutala sé fengin með eftirvinnu og sunnudagavinnu. Afleiðingin af þessu skipulagi verður svo sú, að verkamenn fást ógjarnan í vinnu, nema þeim auk venjulegrar dagvinnu sé tryggð nokkur eftirvinna og sunnudagavinna. Þess munu jafnvel dæmi, að verkamenn hafi unnið allt að 16 stundum á sólarhring við lítt heilsusamleg vinnuskilyrði og lélega aðbúð. Má nærri geta, hver áhrif þetta hefur á heilsufar og vinnuþol verkamanna, þegar þess er og gætt, að mikill hluti þeirra — og er þar átt við aðkomumenn — hefur að lélegum húsakynnum og ófullkominni aðbúð að hverfa að lokinni vinnu.

Framanrituð þingsályktunartillaga felur í sér áskorun til ríkisstjórnarinnar um að gera tilraun til þess að laga það hættulega ástand, sem hér hefur nokkuð verið rakið og áreiðanlega felur í sér menningarlega, siðferðislega og fjárhagslega hættu fyrir þjóðina, ef ekkert verður aðhafzt.

Helstu atriðin í framkvæmd málsins eru þessi:

Leitað sé samninga við stjórnir Stóra-Bretlands og Bandaríkjanna um:

- a. Að setuliðið á Íslandi taki aðeins ákveðinn fjölda íslenskra verkamanna í sína þjónustu, og sé sá verkamannafjöldi á hverjum tíma ákveðinn með tilliti til þess, hvað íslenskir atvinnuvegir geta misst af verkafólki án þess að hljóta tjón af.
- b. Að allar verkafólksráðningar í setuliðsvinnuna, hvar sem er á landinu, séu undir stjórn einnar stofnunar, svo að hægt sé að hafa eftirlit með, að samningar, er nást kunna um þessi mál, verði haldnir.
- c. Að setuliðið komi upp eigin þvottahúsum, sem þó að einhverju leyti gætu verið starfrækt með íslenskum vinnukrafti, eftir nánara samkomulagi.

Að lokum skal á það bent, að þótt af þessum ráðstöfunum, sem hér hafa verið taldar, leiði verulega fækkun á íslensku verkafólki í þjónustu setuliðsins, þá eru meir en nóg verkefni til þess að vinna að, bæði í þágu atvinnurekstrarins í landinu og við aðkallandi opinberar framkvæmdir, svo sem undirbúning landnáms í stórum stíl, vegabætur o. fl., o. fl.